

L'ECONOMIA DE TRILERS

Ponència

Andreu Espasa

Universidad Nacional
Autónoma de México

Jornades UPEC

L'essencial és invisible
als ulls. Realitat social
i món virtual

30 de Juny, 1 i 2 de Juliol 2021

Debat:

L'ECONOMIA DE TRILERS

Participants:

Andreu Espasa, Ariadna Trillas, Carles Manera

Autor:

Andreu Espasa

Data:

Dimecres 30 de juny 2021

**Trobareu totes les ponències de XVII Jornades de la UPEC a
upec.cat**

EL NEW DEAL: LLIÇONS DES DE LA HISTÒRIA

Andreu Espasa
Universidad Nacional Autónoma de México

Darrerament, sentim a parlar molt del New Deal, el programa de reformes econòmiques i polítiques impulsat pel president Franklin Delano Roosevelt (1933-1945) per sortir de la Gran Depressió. El New Deal està de moda i això es deu, en bona part, al fet que el president Joe Biden l'ha estat reivindicant en els seus discursos. Aquestes referències històriques no deixen de representar una novetat política important, ja que, fins ara, les elits del Partit Demòcrata rarament parlaven de Roosevelt. De fet, en les últimes dècades, el New Deal només era reivindicat per polítics de tradició socialista, com ara el senador Bernie Sanders i la congressista Alexandria Ocasio-Cortez, i pel moviment ecologista d'esquerres, gràcies al debat generat per les propostes del Green New Deal. Tota una ironia històrica, ja que Roosevelt no només es trobava allunyat de la tradició socialista, sinó que ni tan sols provenia pròpiament de l'esquerra política.

Amb tot, cal dir que la renovada popularitat del New Deal va més enllà de l'efecte que puguin tenir les declaracions de l'actual ocupant de la Casa Blanca. Si el New Deal desperta tant d'interès es deu, sobretot, a la sensació que la profunditat i la varietat de les crisis actuals només es pot comparar amb les crisis associades a la Gran Depressió. I, en efecte, justament una de les similituds més evidents entre els anys de la Gran Depressió i les crisis actuals és el seu caràcter múltiple. Ara fa noranta anys, la crisi que havia començat com un daltabaix econòmic ben aviat va derivar també en una crisi geopolítica que, una dècada més tard, es va acabar resolent tràgicament amb un nou esclat bèl·lic mundial. A la crisi econòmica i geopolítica dels anys trenta, també se li va sumar una crisi democràtica. En el període d'entreguerres, el nombre de països que es regien per un sistema democràtic va minvar considerablement, tant a Europa com al continent americà. Actualment podem veure uns certs paral·lelismes que van en la mateixa direcció. El que va començar el 2008 com una crisi econòmica ha acabat provocant el ressorgiment de la Guerra Freda. Estem patint també una crisi democràtica fortíssima, amb l'augment de moviments populistes reaccionaris que han aconseguit un grau de suport electoral impensable fins fa ben poc. A més, a aquestes tres crisis, cal sumar-hi, en el nostre temps, una crisi climàtica que amenaça les condicions d'habitabilitat de bona part del planeta.

Quan es parla del New Deal i de les seves lliçons per al moment actual, se sol parlar molt d'economia i, concretament, de les receptes keynesianes per superar una crisi. Aquest debat -tan necessari- a vegades eclipsa un altre factor important: la política econòmica del New Deal sovint estava fortament lligada a consideracions polítiques, que no eren

estrictament econòmiques, i, sobretot, que estaven molt vinculades a la necessitat de fer front a la crisi democràtica que havia provocat la Gran Depressió.

Pensem, per exemple, en una de les mesures icòniques del New Deal: els programes de treball temporal públic per als aturats. Amb aquests programes, l'Administració Roosevelt posà sobre la taula la possibilitat de convertir l'Estat en l'*ocupador d'última instància*. Avui en dia, els arguments a favor del treball garantit són, en bona part, un reciclatge d'aquells debats. Al cap i a la fi, l'argument principal consisteix a considerar que si el sector privat no és capaç de garantir la plena ocupació i les mesures fiscals i monetàries d'estímul keynesià no són prou ràpides per acabar amb l'atur, l'Estat ha de garantir, *en el mentrestant*, una feina a tothom. I ho ha de fer, sent conscients que això implica alterar la correlació de forces entre treballadors i empresaris a favor dels primers de manera molt significativa i que, per tant, una política d'aquest tipus haurà de topar amb moltes resistències.

En el seu moment, els programes de treball públic temporal van animar un intens debat democràtic. Donar feina als aturats ajudava o perjudicava la democràcia? Si un té por de perdre la feina o si un viu amb el terror de pensar que quedar-se malalt implica l'avantsala de la derrota familiar, no hi ha, pensava Roosevelt, una autèntica democràcia perquè no es donen les condicions de tranquil·litat i seguretat necessàries per deliberar racionalment en el marc d'un procés democràtic. En aquest sentit, garantir un treball públic a tothom que ho necessiti es pot interpretar com una mesura de reforçament de les condicions republicanes del bon govern. Des de la dreta, en canvi, el van acusar de tot el contrari. Per a l'oposició conservadora, l'existència d'un programa de treball públic temporal implicava la creació de bosses clientelars de votants que, en la seva propera cita amb les urnes, se sentirien obligats a votar pel president que els havia donat feina i de qui depenien econòmicament. Cal recordar que aquests programes de treball sempre oferien un treball temporal. És a dir, en aquell moment l'administració Roosevelt no pretenia impulsar una gran expansió del treball funcional, sinó impulsar un programa contracíclic per fer front a una situació d'emergència. El caràcter temporal obria la porta a la crítica sobre un possible clientelisme. Davant d'aquestes acusacions, però, els rooseveltians també podien contraatacar amb altres preguntes. Té sentit que la democràcia no pugui oferir resultats immediats als votants? S'ha de limitar la democràcia al dret a votar polítics impotents davant les forces del mercat?

La polèmica sobre la limitació de mandats també s'emmarcà en els grans debats sobre la democràcia durant la Gran Depressió. Com és sabut, la presidència de Roosevelt és la més llarga de la història d'Estats Units. Roosevelt es va presentar i va guanyar les eleccions en quatre ocasions, trencant així amb la tradició establerta per George Washington de limitar-se a dos mandats de quatre anys -llavors era només una tradició, després de Roosevelt els republicans van aconseguir una esmena constitucional perquè no tornés a passar. Cal tenir en compte que al

continent americà hi ha una forta tradició antireeleccionista. A Mèxic, per exemple, és molt difícil pensar que s'instauri la possibilitat de reelegir-se perquè la Revolució mexicana es va fer, entre altres coses, per aquesta qüestió. I, encara que sembli un tema menor, la falta de respecte de Roosevelt a la tradició antireeleccionista encaixa molt bé amb la seva manera d'entendre la democràcia. Per Roosevelt, la democràcia s'ha de basar en qüestions materials i substancials, en nous catàlegs de drets socials i econòmics, en comptes de pensar que la democràcia consisteix en una fixació obsessiva amb els procediments. Aquest antiprocedimentalisme també permeté a Roosevelt enfrontar-se al Tribunal Suprem, una institució que en aquell moment tombava sistemàticament tota la legislació social que venia del Capitoli perquè, segons una lectura molt literal de la Constitució, entenia que a escala federal només es podia legislar sobre qüestions econòmiques estretament relacionades amb el comerç interestatal. Per tant, reivindicacions com la jornada de vuit hores o l'abolició del treball infantil a tot el país no es podien aprovar perquè es consideraven anticonstitucionals. Després d'arrasar a les eleccions del 1936, Roosevelt s'atreveix a enfrontar-se al Tribunal Suprem, amb l'amenaça d'una reforma que n'hauria ampliat la composició i que hauria permès al president omplir-lo de jutges afins. Després d'una dura batalla política, l'amenaça va funcionar i, tot i que va haver de retirar el seu projecte de reforma judicial, Roosevelt aconseguí iniciar una autèntica revolució jurídica: des d'aleshores, el Tribunal Suprem acceptà que els drets socials podien formar part de la legislació federal.

Val a dir que, en alguns casos, l'impuls democratitzador del New Deal escapava al control de l'administració Roosevelt. I és que no es poden entendre les transformacions polítiques i socials dels anys de la Gran Depressió sense tenir present el paper fonamental que van jugar els sindicats. Fixeu-vos que, actualment, en la retòrica del president Biden, hi apareixen mencions constants als sindicats. Recentment ha afirmat que els sindicats són els que han construït la classe mitjana (cal dir que, en el llenguatge polític estatunidenc, classe mitjana significa, sobretot, classe treballadora benestant). També ha assegurat que pretén ser el president més prosindical de la història. Amb aquestes afirmacions, Biden beu directament de la tradició obrerista del New Deal. Els anys trenta, els sindicats es van erigir com un gran actor social i institucional, després d'una dècada molt dura, la dels anys vint, quan el moviment obrer havia quedat molt debilitat per l'hostilitat i les ofensives del govern i dels empresaris. Gràcies a les noves lleis del New Deal amb relació al món del treball -que van ser afavorides, sobretot, per les noves garanties a la llibertat d'afiliar-se i organitzar-se-, els sindicats van créixer molt significativament i van poder fer aportacions molt valuoses a la democràcia nord-americana. En primer lloc, van ajudar a combatre el racisme, ja que el nou sindicalisme dels anys trenta va abandonar l'enfocament gremial de l'època anterior, quan els propis sindicats discriminaven entre treballadors qualificats i treballadors no qualificats -aquests últims membres, molt sovint, de minories ètniques. També van ser decisius en la gran coalició política i social que va donar suport a Roosevelt el 1936 -des de llavors, els sindicats són un sector

que cal tenir en compte dins el Partit Demòcrata. A més, el moviment obrer també va fer-se escoltar en el debat democràtic més teòric a través de la seva defensa de l'anomenada «democràcia industrial», un model de participació política en què els treballadors no només serien tinguts en compte a l'hora de negociar les condicions de treball, sinó que també haurien de poder influir en les grans decisions relacionades amb la planificació econòmica de les empreses i del govern.

Si bé molts dels debats de l'època del New Deal ens poden resultar molt familiars i sorprenentment vigents, també és cert que, després de quasi un segle, les actuals propostes al voltant del Green New Deal presenten diferències molt substancials amb el conjunt de reformes que va impulsar el president Roosevelt. La diferència més important té a veure amb les respectives missions històriques i la seva relació amb el sistema capitalista. Al cap i a la fi, el New Deal de Roosevelt es proposava salvar la democràcia i el capitalisme de les tendències autodestructives dels propis capitalistes, mentre que el Green New Deal té com a objectiu salvar les condicions d'habitabilitat del planeta del propi capitalisme i la seva lògica de creixement econòmic il·limitat. Amb tot, segueix sent útil invocar el New Deal perquè, a més d'intentar salvar el capitalisme, aquest programa reformista també consistia a reivindicar el poder de la política i de l'Estat per impulsar canvis profunds en un moment d'aparent col·lapse civilitzatori. A més, l'herència reformista del New Deal connecta molt bé amb la voluntat de plantejar reformes ambicioses, és a dir, reformes que poden tenir conseqüències revolucionàries. En aquest sentit, una altra tradició que ajuda a entendre el reformisme del Green New Deal és la dels abolicionistes que lluitaven contra l'esclavitud. En efecte, la tradició abolicionista ajuda a posar en perspectiva alguns debats sobre els efectes econòmics de la transició energètica. Amb l'abolició de l'esclavitud, molts capitalistes van haver d'assumir pèrdues milionàries, ja fos per la pèrdua immediata i directa de la riquesa lligada a la possessió d'esclaus o pels efectes indirectes en negocis derivats del treball esclau. De manera semblant, avui en dia les propostes més ambicioses del Green New Deal estan plantejant unes reformes radicals que, inevitablement, implicaran que la riquesa de les grans companyies energètiques basades en combustibles fòssils s'acabi esfumant d'un dia per l'altre.